

İzmir'in İşgali

Birinci Dünya Savaşı bittiğinde İzmir, bir Türkçe kaynağın, "*Vilayat-ı Osmaniye'nin en mamur, en zengin ve en kalabalık kısmı...*" diye tanımladığı Aydın Vilayeti'nin, "merkez sancağı" ve "yönetim merkezî" idi. İzmir dışında Aydın, Saruhan (Manisa) ve Denizli sancaklarının da bağlı olduğu söz konusu vilayet, içinde Yalı Camii ve saat kulesinin bulunduğu, güneybatı kanadı Kışla-yı Hümayun (Sarıkişla) tarafından sınırlanmış meydanın doğu kısmında, denizi karşıdan görececek şekilde inşa edilmiş iki katlı bir konaktan yönetilmekteydi. İtilaf Devletleri'nin, Osmanlı ülkesini paylaşmak amacıyla savaş sürerken aralarında imza ettikleri gizli anlaşmalardan biri olan St. Jean de Maurienne Antlaşması ile daha önce İtalya'ya vaat edilmiş Anadolu topraklarına, Aydın Vilayeti de eklenmişti. Gizli anlaşmaların içeriği, savaş bitmeden çok önce dünya kamuoyunca öğrenildiği için İttihat ve Terakki'nin İzmir'deki sorumlu sekreteri Celal Bey'in (Bayar) söylediği gibi "*Hadiseleri takip edebilecek seviyede olanlar... harp kaybedildiği takdirde Osmanlı Devleti'nin parçalanacağını biliyorlardı*". A.B.D. Başkanı W. Wilson'un, 8 Ocak 1918 günü Kongre'de, "*dünyadaki barışın programı*" olacağını söylediği prensiplerden, "*Bugünkü Osmanlı İmparatorluğu'nun Türk kısmına hükümlerlik sağlanmalıdır...*" diye başlayan on ikincisi, savaştan mağlup çıkan Türklerin, gizli anlaşmaların yaşama geçirileceğine ilişkin kaygılarını giderememişti. Osmanlı Devleti'nin de aralarında bulunduğu İttifak Devletleri'ne imzalatılacak barış anlaşmalarını hazırlamak üzere 18 Ocak 1919'da açılan Paris Barış Konferansı 6 Mayıs'ta Yunanistan'ın İzmir'e asker çıkarmasına karar vermişti. İtalya ile müttefikleri arasındaki çatlağı derinleştiren bu haksız ve hukuk dışı karar, Mondros'ta imza edilen mütareke mukavelesinin, "*Müttefikler emniyetlerini tehdit edecek durum olduğunda, herhangi bir noktayı işgal hakkına sahip olacaklardır*" diyen yedinci maddesine dayandırılacaktı. Yunan Başbakanı Venizelos, Paris Barış Konferansı'nın 3 ve 4 Şubat tarihli oturumlarında söz alarak Batı Anadolu'da (Denizli Sancağı hariç) Aydın Vilayeti'ni de içine alan, 50.000 km²'den büyük bir toprak parçasının Yunanistan'a katılmasını istemişti. Bu isteğin ardında, pek çoğunun sandığı gibi sadece Yunan Milliyetçiliği (*Megali İdea* öğretisi) değil Yunanistan ve Birinci Dünya Savaşı'nda Yunanistan'ın müttefiki olan İngiltere, Fransa ve A.B.D.'den kaynaklanan siyasi ve ekonomik sebepler de vardır. Öncelikle 1917 yılında, Yunanistan'ın idari ve düşünsel anlamda ikiye bölünmesiyle (*Ethnikos Dihasmos*) sonuçlanan, Liberal Parti Başkanı Venizelos'un temsilcisi olduğu burjuvazi ile Yunan Kralı Konstantin'in başında bulunduğu aristokrasi arasındaki iktidar kavgasından söz etmek gerekir. İkincisi, 1893 yılında Yunanistan'ın iflas etmesi, alacaklı devletler temsilcilerinin Atina'da toplanarak, tüketim maddelerine tekel koyan ve bazı vergileri bizzat toplayan bir kurum (Uluslararası Ekonomik Denetim Kurumu) oluşturmalarıdır. Yunan burjuvazisi, Avrupa sermayesinin Yunanistan'a vurduğu bu ekonomik prangayı ancak kalabalık soydaş nüfusuyla birlikte tarım, ticaret ve madenler bakımından zengin Anadolu'nun batısını ele geçirmek suretiyle kırabileceğini düşünüyordu. Kısacası, çoktan sıfırı tüketmiş Küçük Yunanistan, ulus devletler çağında, Venizelos'un sözüyle "*... dört denizle yıkanan ve kendi penceresinden Karadeniz'i seyreden*" büyük bir imparatorluk olmak istiyordu. Son olarak, İngiltere, Fransa ve A.B.D.'nin, güçlü donanmasıyla Akdeniz'de giderek yükselen bir ekonomik aktör haline gelen İtalya'nın, önünü kesme arzusunu unutmamak gerekir. Venizelos'un konferansta yaptığı konuşmadan haberdar olan Türkler, tepki göstermekte gecikmediler. Örneğin Hasan Tahsin Bey, başyazarlığını da yaptığı bir İzmir gazetesinin 19 Şubat tarihli nüshasında, "*... Uyan ey Türkoğlu uyan... uyan sana suikast ediyorlar... Biz ölmedik yaşıyoruz. Henüz damarlarımızda İzmirimiz, halifemiz, hakanımız, payitahtımız için akıtacak kanlarımız var. Bu memlekete göz diken kuvvetleri yakacak eritecek hararetimiz pek hem de pek çok. Yalnız bunu da unutmasınlar ki Çanakkale kahramanlarının mavi beyaz kucağında haçı taşıyan Yunanlılığın canavar hâkimiyeti altında yaşayacak tek hemşiresi, tek bir validesi, ufak bir Türk beşiği*

yoktur. Ancak evet ancak hilalin al gölgesi altında hakaniyla, payitahtıyla, İzmir'iyle yaşayacak bir Türklük vardır..." diyordu.

Mütareke mukavelenamesinin imzalanmasından sonra Rum hemşerilerinin yaptığı taşkınlıklara tanık olan İzmirli Türkler, 1918 Kasımı'ndan beri, olası bir Yunan işgalini önlemeyi amaçlayan çalışmalar yapmaktaydılar. "Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti" (MHOC), hiç kuşkusuz bu çalışmaların odağında bulunan toplumsal örgüttü. Küçük bir İngiliz gemisinin İzmir Limanı'na demirlediği 6 Kasım 1918 günü, Rumların yapmış olduğu karşılımdan incinen yurtsever Türklerin kurduğu MHOC'nin amacı: "*Vatan bölgelerinin maddi ve manevi yönlerden ilerlemesi ve yükselmesi olanaklarını sağlamaya çalışmak, memleketin düşünce ve duygularını uygarlık âlemine bildirmek ve ulaştırmak, bu amacın gerçekleşmesine engel olacak her türlü girişimlere karşı yasal ve bilimsel savunmada bulunmak ve ülkede çoğunluğu oluşturan etnik grupların haklarını bilimsel ve inandırıcı kanıtları ile uygar bakışlara kanıtlamak*" idi (Nizamname-yi Esasi/md. 2). Konferanslar, uluslararası kuruluşlar ve hükûmetlere muhtıra ve broşürler göndermek; Avrupa'daki Türk dostu kişileri milli davaya yardıma davet etmek suretiyle tüzüğünde yazılı amacı gerçekleştiren MHOC, "*Müdafaa-yi Hukuk*" kavramını Türk siyasal terminolojisine katmış ve İzmir'de topladığı bölgesel halk kongresine (17-19 Mart 1919) katılan delegelerin çoğunu, Yunan Ordusu'na silahla karşı konulması düşüncesinde birleştirmeyi başarmıştır. Ayrıca, işgalden bir gün önce yerüstüne çıkan Redd-i İlhak Heyet-i Milliyesi de Aydın Valisi İzzet Bey'in, hükûmeti devirmek için çalıştığı, İttihatçı ve Bolşevik olduğu iddiasıyla İzmir'de çalışamaz duruma getirdiği MHOC'nin içinden çıkmıştır. Silahlı mücadeleden yana olan bu örgütün, işgalden önce yaptığı işler son derece önemlidir. Bunlardan ilki, 14 Mayıs akşamı, *Anadolu* gazetesi matbaasında bastırılıp lise öğrencilerine dağıtılan ve davul eşliğinde bağırılarak duyurulmuş bir bildiridir. Türkleri, Musevi Mezarlığı'nda yapılacak (Maşatlık) toplantıya davet eden bu bildiride, şunlar yazılıydı: "*Ey Bedbaht Türk... Vilson prensipleri unvan-ı insaniyetkârânesi altında senin hakkın gasp ve namusun hetkediliyor (yırtilıyor). Buralarda Rumun çok olduğu ve Türklerin Yunan ilhakını memnuniyetle kabul edeceği söylendi. Ve bunun neticesi olarak güzel memleketin Yunan'a verildi. şimdi sana soruyoruz?... Rum senden daha mı çoktur?.. Yunan hâkimiyetini kabule taraftar mısın? Artık kendini göster... Tekmil kardeşlerin maşatlıktadır. Oraya yüz binlerle toplan. Ve kahir ekseriyetini orada bütün dünyaya göster. İlan ve ispat et... Burada zengin, fakir, âlim, cahil yok fakat Yunan hâkimiyetini istemeyen bir kitle-yi kahire vardır. Bu sana düşen en büyük vazifedir. Geri kalma! Hüsrân ve nekbet (düşkünlük) fayda vermez! Binlerle, yüz binlerle maşatlığa koş. Ve heyet-i milliyenin emrine itaat et". Söz konusu toplantı, İzmir Metropoliti Hrisostomos'un aynı gün bastırıp Rum-Ortodoks Cemaati üyelerine dağıtılmış bir bildirisinde, "*... Yunan tümenlerinin Küçük Asya sahillerine çıkarması başlamıştır. İzmir'in dıştaki kalesi (Sancakkale) Yunan kıtaları tarafından işgal edilmiştir. Kurtarıcılarımız yarın şehrin işgali için geleceklerdir...*" demesinden, yolda olduğu öğrenilen Yunan Ordusu'nun karaya çıkmasını önlemek için değil Türklerin Rumlardan kalabalık olduğunu göstermek için yapılacaktı.*

Deniz kıyısına yakın ve yüksekçe bir tepe üzerindeki Yahudi Mezarlığı, liman ve şehrin her yanından rahatlıkla görülebildiği için özellikle seçilmişti. Binlerce Türkün katılımıyla gece yarısına doğru başlayan toplantı, hatiplerin ağız birliği edemeyişleri ve topografyanın uygun olmayışından ötürü son derece düzensiz geçmişti. Redd-i İlhak Heyet-i Milliyesi imzalı ikinci bildiri ise Türk halkını açıkça silahlı bir direnişe davet etmekteydi: "*İzmir ve Havalisi Yunan'a ilhak ediliyor. İşgal başladı. İzmir ve mülhakatı (çevresi) tamamen ayakta ve heyecandadır. İzmir son ve tarihi gününü yaşıyor. Son ümidimiz milletimizin göstereceği karşı koymaya bağlıdır. Miting ve telgraflarla her yere başvurunuz. Ve vatan ordusuna katılmaya hazırlanınız".* Maşatlıktaki toplantı devam ederken İzmir İhtiyat Zabıtları Teavün Cemiyeti üyelerinin yönlendirdiği bir grup Türk, polis dairesindeki silah deposunun kapılarını kırıp silah ve cephaneleri almıştı.

Kalabalık oradan askerî hapishaneye geçmiş: İttihatçılık, Rumlara saygısızlık ve yabancılara karşı gelme gibi bahanelerle tutuklanmış subayları tahliye etmişti. İzmir'in işgali için Yunanistan, en seçkin birliğini: "Birinci Piyade Tümeni"ni (Larissa Tümeni) görevlendirmiştir. Albay Nikolaos Zafirios'un komutasında, üç piyade alayıyla iki topçu taburundan oluşan bu tümen, 12 Mayıs günü Eleftheron Limanı'nda (Selanik yakınlarında) demirlemiş nakliye gemilerine binmişti. Aynı limanda, İngiliz Kaptan Gover Granvil'in komuta ettiği üç İngiliz ve dört Yunan torpidosundan oluşan bir filotilla da bulunuyordu ki bu filotillaya nakliye gemilerini İtalyan Donanması ve olası tehditlerden koruma görevi verilmişti. 13 Mayıs sabahı limandan ayrılan gemiler, İzmir'deki İngiliz Amirali Calthorpe'dan aldığı emir gereği, 14 Mayıs öğle üzeri, Midilli Adası'nın Yera Körfezi'ne demirledi. Leon Torpidosu'na binen tümen kurmay heyeti, akşama doğru İzmir'e geldi. Averoff ve Iron Duke Zirhlisi'nda yapılan görüşmelerde çıkarmanın ayrıntıları belirlendi. Plan şöyleydi: Olası bir Türk direnişini kırmak için İzmir kuşatılacak, 1/38 Evzon Alayı güneybatıdan Karantina-Kadifekale çizgisini; Beşinci Alay kuzeybatıdan Alsancak-Punta Kadifekale çizgisini tutarken, Dördüncü Alay Türklerin oturduğu mahalleleri denetim altına alacaktı. Söz konusu tümen, 15 Mayıs 1919 sabahı (08.00 sularında), Rumların "zito" (yaşasın), çığlıkları eşliğinde Punta İskelesi'ndeki Avcılar Kulübü önüne çıkarken bütün geceyi Maşatlıkta geçirip Yunan Donanması'nın körfeze girişini izleyen bazı Türkler, ev veya işleri yerine vilayet konağı önüne giderek elleri tetikte beklemeye başlamıştı. İzmir'i güneybatıdan çevirmekle görevlendirilmiş olan, Yarbay Stavrianopulos komutasındaki 38. Evzon Alayı'nın öncü birliği, beraberinde İzmirli Rumlar olduğu halde, 11.00 sularında vardığı vilayet konağı önünde, kim veya kimler tarafından sıkıldığı halen tartışma konusu olan kurşunların hedefi olmuştu. Türklüğün onurunu kurtaran bu altın kurşunlara, kısa bir paniğin ardından Yunan askerleri karşılık vermişler, hiçbir silahın ateşlenmediği Sarıkışla ve vilayet konağı ile sivillerin kümelenildiği Kemeraltı Caddesi girişi ve civardaki kahve ve oteller, yaklaşık bir saat ateş altında tutulmuştu. Daha sonra, Yunan askerlerinin onurlarını kırarak teslim aldıkları kolordu mensupları ile vilayet personeli, binlerce Rumun kızgın bir şekilde beklediği sahil yolundan yürütülerek çıkarmanın yapıldığı yerde demirli Patris Vapurunun, binek hayvanların taşındığı ambarına hapsedilmişlerdi. İtilaf Devletleri'nin gözü önünde yapılan bu yürüyüş sırasında, askerler ve sivillerin süngü, bıçak ve sopalı saldırılarına maruz kalan Türklerden, sadece subay olarak 9 ölü, 21 yaralı verilmiş, 27 kişi de kaybolmuştu. Daha kötü bir tablonun ortaya çıkmasını engelleyen, yürüyüş sırasında birdenbire bastırılan şiddetli yağış olmuştu.

İşgali izleyen Yunan gazeteci Mihailidis, sadece 15 Mayıs günü, 4000 Türkün (sivil ve asker) tutuklandığını yazmaktadır. Sonraki birkaç gün içinde, Yunan askerleri ve Rum milislerin Türklere karşı orantısız güç kullanmaya devam ettiğine kuşku yoktur. Nitekim Paris Barış Konferansı'nca, İzmir'in işgali sırasında yaşanan olayları araştırmak üzere görevlendirilen karma komisyonun hazırladığı raporda, "*İzmir'in işgali sırasında ölen ve yaralananların sayısı kesin olarak bilinmemektedir. Tahminen Yunanlılardan 2 er ölü, 6 yaralı; Türklere ise, 300 veya 400 ölü ve yaralıdır*" denmekteydi. Resmî Türk belgelerine göre, "*İşgalin ilk 48 saati içinde İzmir ve banliyölerinde (Urla Yarımadası ve köyleri dâhil) öldürülen Türklerin sayısı 2000'in çok üzerinde*" idi. İstanbul'da padişah ve hükûmetten oluşan iktidar odağı ile bu iktidar odağının İzmir'deki mülki ve askerî uzantısı olan vilayet ve (17.) kolordunun başında bulunanlar (Ali Nadir Paşa), ne çıkarma yapılmasına, ne de işgal sırasında yaşananlara kayda değer bir tepki göstermişlerdir. Damat Ferit Hükûmeti, İstanbul halkının öfkesine maruz kalmamak için, çeşitli semtlerde yapılan geniş katılımlı gösteri ve toplantılara, bir süre için göz yummak zorunda kalmıştı. Bu gösteri ve toplantıların, 6 Haziran günü Sultanahmet'te yapılmış olanına, Halide Edip Hanım'ın (Adivar) yazdığına göre 200.000 kişi katılmıştır. İzmir'e gelince Yunan Donanması çıkarma yapacağı Alsancak Punta İskelesi'ne yanaşırken, İzmirli Türkler *Köylü* gazetesinde, Vali İzzet Bey'in şu demecini okuyorlardı: "*Bazı bedbahtlar İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceği tarzında şayialar çıkarmışlardır, yalandır. Tekzip edilir*". Bu koşullarda kaybedilen İzmir; 3 yıl, 3 ay, 24 günün ardından, 9 Eylül 1922 günü işgalden

kurtulmuştu. Bununla birlikte Yunan Ordusu'nun neredeyse baştan aşağı yaktığı işgal bölgesi, haftalarca baca gibi tütülmüştü.

Engin BERBER

KAYNAKÇA

AKŞİN, Sina, "Paris Barış Konferansı'nın Yunanlıları İzmir'e Çıkarma Kararı", **Türk-Yunan İlişkileri, Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, Ankara 1986.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, I-III, Ankara 1989.

Başmabeyinci Lütfi Bey, **Osmanlı Sarayının Son Günleri**, İstanbul t.y.

BAYAR, Celal, **Ben de Yazdım**, Cilt 1, İstanbul 1965-67.

BERBER, Engin, "Mütareke Döneminde İzmir Sancağı'nda Yunanistan Karşısı Çalışmalarda Bulunan Toplumsal Örgütler (30 Ekim 1918- 15 Mayıs 1919)", **Bir İzmir Kâbusu, Mütareke ve İşgal Dönemi Üzerine Yazılar**, İzmir-Mart 2002.

BERBER, Engin, **Hukuk-ı Beşer**, 19 Şubat 1919.

BERBER, Engin, **Sancılı Yıllar: 1918-1922 Mütareke ve Yunan İşgali Döneminde İzmir Sancağı**, Ankara-Mart 1997.

BERBER, Engin, **Yeni Onbinlerin Gölgesinde Bir Sancak: İzmir (30 Ekim 1918-15 Mayıs 1919)**, İstanbul-Mart 1999.

Konstantinos Nider, **Küçük Asya Harekâtı 1919-1920**, Çev. Lefter Ksantopoulos (ATASE Arşivi Kütüphanesi'nde basılmamış daktilo metin), Atina 1928.

KURAT, Yuluğ Tekin, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Paylaşılması**, Ankara 1986.

MİHAİLİDİS, **Küçük Asya Seferi**, Çev. S. Karaoğlu, y.t. ve y. y.

Safvet, **Yeni Resimli ve Haritalı Coğrafya-yi Osmanî**, İstanbul 1913.

Türk Dış Politikası Çalışmaları, Cumhuriyet Dönemi İçin Ulusal Rehber, Der. Engin Berber, İstanbul-Haziran 2007.

Türk İstiklâl Harbi, Cilt II/1, Ankara 1963.

TÜRKGELDİ, Ali Fuad, **Görüp İşittiklerim**, Ankara 1987.

Yunan Ulusunun Tarihi (İstoria tu Elliniku Ethnus), IE, Atina 1980.

19/08/2022 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/izmirin-iskali/?pdf=3556> adresinden erişilmiştir